

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-9-73-5>

УДК 32.019.51

Медведська В.Ю.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

## ДЕЛІБЕРАТИВНІ МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

**Анотація.** У статті проведено комплексне дослідження деліберативних механізмів взаємодії влади та громадянського суспільства. Акцентується увага на прикладах механізмів реалізації деліберативної демократії, зокрема на діяльності National Issues Forums. У статті наводиться детальна класифікація деліберативних механізмів у формальній та неформальній політичних сферах. Наголошується, що деліберативні механізми взаємодії мають велике значення для розвитку громадянського суспільства. Зокрема, акцентується, що вони частіше слугують показником розвиненості громадянського суспільства, аніж засобом розвитку, оскільки передумовою їх ефективності є об'єктивна наявність розвинених інститутів громадянського суспільства.

**Ключові слова:** деліберативна демократія, деліберативна влада, громадянське суспільство, деліберативні механізми взаємодії, інститути громадянського суспільства, громадські ради.

Medvedska Viktoriia

Taras Shevchenko National University of Kyiv

## DELIBERATIVE MECHANISMS OF GOVERNMENT AND CIVIL SOCIETY INTERACTION

**Summary.** The article deals with a comprehensive study of the deliberative mechanisms of interaction between government and civil society. Emphasis is placed on examples of mechanisms for implementing deliberative democracy, in particular on the activities of National Issues Forums. The article provides a detailed classification of deliberative mechanisms in formal and informal policy areas. It is emphasized that the deliberative mechanisms of interaction are of great importance for the development of civil society. In particular, it is emphasized that the deliberative mechanisms are more often an indicator of the development of civil society than a means of development, since the prerequisite for their effectiveness is the objective availability of developed institutions of civil society. It was analyzed that the mechanisms of interconnecting deliberative democracy with civil society are a significant resource for the development of the civil society, which should be used to its fullest potential. Taking this into account, it is necessary to optimize the legislative regulation of the multilevel system of relations between public authorities and institutions of civil society, by generalizing the results of theoretical and empirical studies in order to create the concept of effective interaction at the horizontal and vertical levels of civil society structures with clearly defined functions of each. It was emphasized on importance of the specific procedures development under which deliberative processes should take place, to expand their powers, to delegate to them certain functions of state bodies (first of all, control functions), to ensure that citizens are informed about the implementation of the deliberation state policy and to report on its results.

**Keywords:** deliberative democracy, deliberation, power, civil society, deliberative mechanisms of interaction, civil society institutions, public councils.

**Постановка проблеми.** Дослідження деліберативної демократії є надзвичайно актуальним, оскільки концептуально поєднує моделі демократії та громадянського суспільства, представницьку демократію з вираженням та здійсненням волі громадян. У концепції деліберативної демократії певним чином вирішується проблема народного суверенітету, а також проблеми ефективної комунікації, легітимності та підконтрольності державного апарату громадянам держави, що постають в особливій формі.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Джерельну базу дослідження становлять праці апологетів теорії деліберативної демократії Ю. Габермаса «Фактичність та дійсність», «Залучення іншого», «Демократія. Розум. Моральність», «Структурні перетворення у сфері відкритості» та Дж. Коена «Деліберативна та демократична легітимність», «Громадянське суспільство і політична теорія», сучасних розробників деліберативної теорії Дж. Драйзека «Деліберативна демократія і більше: ліберали, критики та спірні питання», Е. Гутман, Д. Томпсона «Демократія і незгода». В процесі дослідження також використовувались роботи, які висвітлюють

окремі питання теорії деліберативної демократії та громадянського суспільства, роботи вітчизняних авторів, присвячені проблемам деліберативної політики та окремих механізмів деліберативної демократії. Серед вітчизняних авторів, які працюють у цій царині, варто відзначити А.В. Гайду, П.С. Дабосіна, О.А. Третьяка та ін.

**Мета дослідження** – розкрити значення механізмів взаємодії влади та громадянського суспільства у становленні деліберативної демократії на теренах України, що, зокрема, дозволить проаналізувати характерні риси деліберативної демократії, зорієнтованої на вирішення проблем політичної комунікації та раціональне обговорення суспільних проблем.

Британський вчений Девід Хелд, який спеціалізується у політичній теорії визначає деліберативну демократію як претендента на нову модель демократії, що передбачає оригінальне бачення демократичного процесу та розуміння необхідних принципів функціонування політичних інститутів [1, с. 21]. Проте будь-який демократичний процес приречений на невдачу без відповідних механізмів його реалізації. Тому взаємодія влади та громадянського суспільства

опосередкована деліберативними механізмами для інституціоналізованого діалогу влади та інститутів громадянського суспільства, раціонального дискурсу, обговорення, переконавання, аргументації, компромісів, у яких дотримання процедур, забезпечує раціональність прийнятих рішень.

Такі механізми можна визначити як санкціоновані або закріплені державою деліберативні практики, за допомогою яких відбувається діалог влади та інститутів громадянського суспільства з метою формування громадської думки й політичної волі та їх подальшої реалізації у політиці.

Серед дослідників існують різні думки щодо того, які саме механізми слід вважати деліберативними та яку роль вони відіграють. Так, Е. Гутман і Д. Томпсон стверджують, що у зрілій демократії «дорадчі форуми охоплюють практично всі державні та недержавні інститути, у рамках яких громадяни на регулярній основі збираються разом для прийняття рішень з питань суспільного значення. Сюди входять не лише засідання законодавчих зборів, судові слухання та адміністративні рішення на всіх рівнях управління, але й зустрічі в рамках громадських організацій нижчого рівня, професійних асоціацій, збори акціонерів і громадських комітетів у лікарнях та інших подібних закладах» [2, с. 29]. Проте очевидно, що таке визначення механізмів деліберативності виходить далеко за межі деліберативного розуміння демократії.

З іншого боку, деякі дослідники звужують цю сферу до якогось одного прояву. Наприклад, Дж. Фішкін практично зводить деліберативну демократію до проведення деліберативного опитування, яке відбувається шляхом збирання людей із числа звичайних виборців, обраних внаслідок проведення спеціальної вибірки. Ці громадяни вводяться у курс справи, отримують інформацію щодо обговорюваного питання, дискутують і нарешті виносять рішення, яке, на думку Дж. Фішкіна, повинно відповідати думці всього суспільства. Метою такого опитування є моделювання думки населення таким чином, щоб воно мало змогу розглядати питання у повному обсязі.

На думку А. Зайцева, до найпоширеніших сучасних механізмів здійснення деліберативності відносять громадські ради при органах державної влади, консультації з громадськістю, громадські експертизи, механізми громадського контролю, парламентські та позапарламентські дебати, громадське обговорення у засобах масової інформації [3, с. 147].

Деліберативні механізми можна класифікувати наступним чином:

1) механізми деліберативності у формальній політичній сфері: парламентські дебати; деліберативність в органах місцевого самоврядування; громадські ради; відкриті засідання державних органів; консультації з громадськістю (опитування громадської думки, електронні консультації, громадські слухання);

2) механізми деліберативності у неформальній політичній сфері: неформальні з можливим переходом у формальну політичну сферу (громадська експертиза, громадський контроль); суто неформальні (громадське обговорення в ЗМІ, громадські форуми, адвокати-кампанії).

Крім того, можна виділити три групи механізмів деліберативності:

➤ механізми деліберативності у формальній політичній сфері;

➤ механізми деліберативності в неформальній сфері з можливим переходом у формальну сферу політики;

➤ механізми деліберативності, що належать виключно до неформальної сфери.

Механізми державної політики деліберативності охоплюють перші дві групи. Механізми першої групи є інституціоналізованими процесами, систематичне проведення яких забезпечується дійсними нормами права та конкретною діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування. Усі описані позитивні впливи деліберативності на розвиток громадянського суспільства (а також зворотні зв'язки) повною мірою стосуються цих механізмів.

До механізмів суто неформальної політичної сфери відносяться громадське обговорення в засобах масової інформації, громадські форуми та адвокати-кампанії. Ці деліберативні механізми також мають велике значення для розвитку громадянського суспільства. Проте вони частіше слугують показником розвиненості громадянського суспільства, аніж засобом розвитку, оскільки передумовою їх ефективності є об'єктивна наявність розвинених інститутів громадянського суспільства. Д. Янkelович та Дж.С. Фішкін пропонують використовувати ці механізми для посилення сприйняття еліт до ширшої громадської участі та створення передумов для формування компетентного громадського судження, а не просто масової громадської думки. Для цього, на їхню думку, потрібно залучити еліти та засоби масової інформації для узгодження дій, спрямованих на поглиблення розуміння громадськістю найважливіших питань політики та на поліпшення якості їх обговорення. Додатково пропонується використання форумів із суспільних питань, через які можна залучити громадян до обговорення проблем політичного вибору.

Також механізми здійснення деліберативності можна поділяти за критерієм масштабу дії на механізми базового рівня місцевого самоврядування, або локального рівня, регіонального, національного та транснаціонального рівня, на якому задіяні як структури національного, так і світового громадянського суспільства.

До деліберативних механізмів відносяться механізми деліберативності у формальній сфері (парламентські дебати, деліберативність в органах місцевого самоврядування, громадські ради, відкриті засідання державних органів та різні види консультацій з громадськістю) та механізми, які можуть переходити з неформальної у формальну сферу (громадська експертиза та громадський контроль). Кожен із цих механізмів здатен здійснювати своєрідний вплив на розвиток громадянського суспільства.

Парламентські дебати – це форма діяльності парламенту, яка полягає в обговоренні питання, винесеного на розгляд представницького органу. Парламентські дебати виступають механізмом із найточнішим дотриманням принципів деліберативності. Цей механізм сприяє розвитку політичних партій як одного з інститутів громадянського суспільства.

пільства, а також сприяє постійному професійному розвитку учасників дебатів.

Місцеве самоврядування – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади, жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах діючого законодавства.

Важливе значення у розвитку деліберативної демократії відіграють і громадські ради – постійно діючі колегіальні виборні органи, що здійснюють консультативно-дорадчі функції при органах виконавчої влади, а також забезпечують громадський контроль за їх діяльністю.

Важливу роль у розвитку громадянського суспільства відіграють і відкриті засідання державних органів, на яких окремим особам надається можливість (нехай і обмежена) представляти інтереси громадянського суспільства. Такі форми деліберації, з одного боку, забезпечують лише епізодичний вплив інститутів громадянського суспільства на органи державної влади. З іншого боку, вони забезпечують певне представництво інтересів громадянського суспільства та розширюють можливості для здійснення громадського контролю в органах влади, за яких не утворюються громадські ради. Практично вони можуть ставати рівноцінними із громадськими радами в умовах, коли ті не мають змоги ефективно здійснювати свої функції. Проведення відкритих засідань сприяє реалізації таким умов довіри в управлінні як: 1) прозорість, відкритість; 2) зворотність зв'язку; 3) перспективність, довготривалість відносин; 4) раціональність, доцільність, вигідність відносин; 5) емоційність зв'язку.

Особливе значення надається консультаціям з громадськістю. Останні проводяться органами виконавчої влади з питань, що стосуються суспільно-економічного розвитку держав, реалізації та захисту прав та свобод громадян, задоволення їх політичних, економічних, соціальних та інших інтересів. Консультації відбуваються у двох формах: безпосередній – публічного громадського обговорення та опосередкованій – вивчення громадської думки.

Публічне громадське обговорення передбачає організацію і проведення: 1) конференцій, форумів, громадських слухань, засідань за круглим столом, зборів, зустрічей з громадськістю; 2) теле- та радіодебатів, інтернет конференцій, електронних консультацій. Вивчення громадської думки здійснюється шляхом проведення соціологічних досліджень та спостережень, створення телефонних «гарячих ліній», проведення моніторингу коментарів, відгуків, інтерв'ю, інших матеріалів у друкованих та електронних засобах масової інформації для визначення позиції різних соціальних груп та зацікавлених сторін, а також у формі опрацювання та узагальнення висловлених у зверненнях громадян пропозицій та зауважень з питання що потребує вивчення громадської думки.

Значний вплив консультацій з громадськістю на розвиток громадського суспільства визначається тим, що вони дають змогу долучитися до деліберації представникам значної кількості

груп, інтересів яких стосується кожне конкретне питання, а також той факт, що результати консультацій з громадськістю в обов'язковому порядку доводяться до відома громадськості. Консультації з громадськістю також сприяють розвитку громадської культури, оскільки сприяють врахуванню потреб громадськості при прийнятті рішень, поділяють відповідальність за прийняті рішення та їх наслідки.

Консультації з громадськістю також сприяють розвитку громадської культури, оскільки сприяють врахуванню потреб громадськості при прийнятті рішень, поділяють відповідальність за прийняття рішень та їх наслідки між органами влади та громадськістю, а також підвищують готовність до належного виконання публічно-правових рішень. До рішень публічного громадського обговорення можна відносити також так звані етичні комісії, які з точки зору деліберативної теорії досліджував К. Ріппе у праці «Етичні комісії у деліберативній демократії». Такі комісії обговорюють і формулюють відповіді на нові питання, однозначне ставлення щодо яких у суспільстві ще не сформувалося, (наприклад, питання біоетики), а також сприяють досягненню консенсусу з питань, щодо яких у суспільстві панує повна незгода (проблема абортів).

Щодо електронних консультацій з громадськістю, у політичній науці виник цілий напрямок із розробки проблем онлайн-деліберації. Цей напрям вимагає фундаментальних досліджень, адже, як зазначають Т. Девіс та Р. Чендлер, несхоже, що, неструктурований діалог в Інтернеті може культивувати деліберативну поведінку, яка відповідає б стандартам апологетів деліберації. Структура і людська фасилітація необхідні для досягнення високої якості деліберації в цілому, і на думку авторів, її можна забезпечити, коли очевидна вагомість мети, як у випадках, коли онлайн-форуми організовує уряд.

Що стосується громадської експертизи, виділяють наступні важливі напрямки експертизи проєктів, які не можливі без суспільного дискурсу: гендерна експертиза, фамілістична, ювенологічна, етнологічна, споживацька експертиза. Процедура громадської експертизи успішно пройшла апробацію і успішно застосовується у західних демократіях. Це такі процедурні форми як громадське журі, конференції з досягнення консенсусу та дорадчі ради громадян. Громадська експертиза справляє сприятливий вплив на розвиток громадського суспільства, хай і на умовах дорадчості висновків такої експертизи, і таким чином сприяє виробленню компетентної громадської думки шляхом деліберації. Залучення представників різних організацій до процесу деліберації сприяє розширенню комунікації всередині громадського суспільства, між окремими його інструментами, що позитивно впливає на становлення громадського суспільства як цілісної системи.

Вищеописаний механізм є потужним фактором залучення індивідів до демократичних групових процесів, що дозволяє їм набувати цінного досвіду та навичок артикуляції і реалізації власних інтересів у поєднанні з інтересами громади.

Таким чином, механізми державної політики деліберації у формальній сфері, а також меха-

нізми, які можуть переходити з неформальної у формальну сферу здійснюють значний вплив на розвиток громадянського суспільства. Зокрема, цей вплив поширюється на розвиток громадської культури, формування впливової суспільної думки, здатності до компетентного судження щодо питань суспільного значення, сприяння розвитку окремих інститутів громадянського суспільства та інтенсивній комунікації між ними задля розвитку громадянського суспільства як певної цілісної системи.

Зокрема, Д. Паркінсон зазначає, що для забезпечення справжнього обговорення варто дотримуватися певних умов, а саме: комунікативної компетентності, взаємності, загальності (inclusiveness), готовності слідувати принципу: змінити наявні установки на кращі аргументи [4, с. 134]. Однак, зауваження щодо обмеження деліберативної участі є правомірними, якщо мова йде про створення особливого деліберативного загальнодержавного форуму, який матиме за мету розгляд всіх проблем. На практиці, як правило, громадяни зацікавлені в розгляді конкретних питань, що стосуються нагальних проблем. Отже, можна говорити про деліберативний форум як про метод прийняття рішень та як про спосіб оцінки конкретних проектів, публічної політики.

Вартим вивчення прикладом реалізації принципів деліберативної політики є діяльність National Issues Forums (NIF) [5] – Форумів із загальнонаціональних проблем, які працюють в США, починаючи з 1981 р. Сутність діяльності NIF розкриває його гасло, що складається з чотирьох понять: Обговорення (Deliberation), Розуміння (Understand), Рішення (Decide), Дія (Act). Організаторами форумів виступають освітні, релігійні, профспілкові організації, бібліотеки і навіть пенітенціарні установи. За 36-річну історію NIF предметом обговорення стали проблеми громадянських прав та економіки, сімейної політики та охорони здоров'я, ефективності публічного врядування та функціонування освітніх закладів. Зокрема, протягом останніх років було організовано низку загальнонаціональних обговорень на теми: «Як психічний стан здоров'я впливає на наші взаємовідносини?» (2016 р.); «Хто і що повинен робити: роль громадян, державних і недержавних організацій під час лиха?» (2015 р.); «Як ми можемо зупинити масове застосування зброї (mass shooting) в наших громадах?» (2013 р.); «Як ми можемо зробити харчування наших дітей здоровим?» (2013 р.); «Як може вища освіта допомогти нам у створенні того суспільства до якого ми прагнемо?» (2012-2013 рр.); «Успіх в навчанні, готовність до життя: чим можна допомогти випускникам старшої школи (high school)?» (2011 р.) [5].

Протягом минулого століття в державах світу було вироблено безліч публічно-правових інститутів, що забезпечують різні форми громадської участі – переговори груп громадян, громадських організацій та органів влади, розробка і підписання угод між органами влади і громадськими організаціями, звернення громадян, обговорення проектів нормативних правових актів у парламентських комітетах і комісіях з участю громадськості, громадські експертизи соціальних і технологічних проектів, робота громадян

в судах присяжних та інші форми громадської участі. Відокремлену групу схожих публічно-правових інститутів складають інститути, що забезпечують громадську участь в таких організаційних формах, як громадські форуми, громадські конференції, громадські слухання та ін.

Надання цим інститутам особливої ролі в системі організації публічної влади можна розцінювати як установку на розвиток демократії асамблей. Демократія асамблей означає не що інше, як деліберативне прийняття органами влади та посадовими особами публічно-владних рішень, причому основним учасником обговорення в даному випадку виступають громадяни – учасники асамблей. Демократія асамблей у вищеприписаному значенні є достатньо новим явищем, хоча практично неможливо вказати демократичну країну, в якій протягом минулого століття не проводилися б громадські форуми та конференції, громадські слухання. Проте зазначеним формам громадської участі в обговореннях публічних рішень не завжди надавалося важливе значення.

Безперечно, переосмислення ролі громадянських асамблей почалося наприкінці 60-х – початку 70-х років ХХ століття. Тоді американським вченим Пітером Діенелем (Peter Diemel) була запропонована і паралельно розвинена Недом Кросбі (Ned Crosby) ідея, що обґрунтовує можливість відродження найдавнішого інституту народних зборів у вигляді консультативних органів – так званих citizen jury (громадських журі). У роботах Роберта Даля (Robert Dahl) такі асамблеї отримали назву «miniopulus» [6, с. 215–217], що означає певного роду легітимний замітник народу, якого влада сприймає як свого неупередженого і об'єктивного радника, провідника волі, думок та настроїв громадян. Аналогічні ідеї, що обґрунтовують необхідність наділення громадян правом участі у плануванні та виробленні публічної політики органами влади та посадовими особами останнім часом висувуються і в деяких країнах Європи. Теоретичною доробкою питань формування асамблей громадян, що нагадують американські «громадські журі», ведеться в Німеччині, Данії, Великобританії, Італії, Фінляндії та в інших країнах. При цьому в якості одного з перспективних напрямків розвитку ідеї демократії громадянських асамблей можна вважати обґрунтування в рамках теорії теледемократії концепції віртуальних громадянських асамблей, які передбачають інтерактивну взаємодію громадян з органами влади за допомогою сучасних цифрових технологій.

Висунуті ідеї протягом останніх десятиліть поступово почали запроваджуватись і на практиці. У 1974 р. Джефферсон-центром проведено експерименти «громадським журі» за нові демократичні процеси у штаті Мінесота, отримано позитивний досвід обговорення проблем охорони здоров'я в штаті Орегон [7]. У Німеччині розробляється та доопрацьовується схожа практика громадського обговорення проблем, пов'язаних з розробкою планів розвитку міст країни. Пізніше були розроблені технології «громадянських конференцій» або «конференції досягнення консенсусу» (consensus conferences, Данія). В межах цих конференцій представники громадськості завдяки використанню «перехресного опитування»

експертів аналізують та обговорюють проблеми політики, в першу чергу в сфері нових технологій. На основі обговорень виробляють рекомендації, які потім розглядаються парламентом. Сьогодні такий метод широко використовується в Німеччині, Великобританії, США, Канаді, Австралії, Бразилії, Індії, Південній Кореї та інших країнах. Наприклад, у Великобританії діє Інститут політичних досліджень у Лондоні, який перейняв американський досвід створення «громадських журі» з питань культури.

До ряду технік громадської експертизи можна віднести, зокрема, дорадчі наради громадян (citizen deliberative councils) – тимчасові групи громадян, які реально відображають склад населення, які запрошуються для обговорення суспільно-значущих питань, а також для вироблення рекомендацій для чиновників та для населення [8, с. 163].

Як правило, громадські журі складаються з групи громадян, вибрані репрезентативно з числа, які заявили про бажання брати участь, тобто представляють різні верстви суспільства та групи населення. Дані громадські журі, очевидно, виступають в якості консультаційних громадських колегій, які формуються з громадян – непрофесійних присяжних, уповноважених розглянути яке-небудь суспільно важливе питання [9, с. 112]. Так, до складу журі, що розглядало питання початкової дитячої освіти, увійшли 17 осіб, серед яких: дві домогосподарки, безробітний, студент, інженер-хімік, графічний дизайнер, професійний музикант, працівники торгівлі, самозайняті особи тощо. Відзначимо, що для обговорення кожної проблеми / проекту формується новий склад журі, а рекомендації, що є результатом їх діяльності, спрямовуються керівникам міст, штатів, держави.

Варто назвати такі особливі характеристики громадських журі: випадкова вибірка членів журі, тобто члени журі вибираються випадково (з числа тих, хто заявили про своє бажання брати участь) з використанням науково-обґрунтованих соціологічних методів. Процес випадкового відбору членів журі є одним з ключових елементів, який відрізняє громадські журі від багатьох інших інститутів публічного представництва. Вищеописана випадкова вибірка використовується з наступних причин: по-перше, припускаючи повну вибірку, випадковий відбір дає всім громадянам рівні шанси кожного бути обраним; по-друге, випадковий відбір запобігає маніпуляції зі складом громадського журі, по-третє, забезпечує пропорційне представництво соціальних груп [10, с. 425].

Наступною характерною рисою виступає інформованість, тобто наявність експертів у роботі журі гарантує об'єктивну поінформованість членів журі. Експерти представляють різні (протилежні) погляди, думки і оцінки наслідків тих чи інших рішень щодо обговорюваної проблеми.

Члени журі ведуть активний діалог з експертами, прагнучи прояснити всі аспекти проблеми [11, с. 68].

Об'єктивність як характерна особливість громадських журі гарантує об'єктивний аналіз проблеми для членів журі. Показання експертів ретельно балансують, з метою уникнення домінування однієї точки зору і забезпечення справедливого висвітлення інтересів усіх сторін при винесенні рішення журі. Експерти ретельно відбираються, щоб представити збалансовану, повну картину щодо обговорюваної проблеми. Експерти допомагають присяжним з тлумаченням нових термінів, а також надають брифінг стосовно обговорюваного питання [9, с. 124].

Обґрунтованість рішень полягає в тому, що журі проводять обговорення в різних форматах, за яких всі думки присяжних розглядаються, обговорюються і журі мають достатню кількість часу, щоб досягти виваженого консенсусу.

Крім того, варто виокремити таку характерну рису як змагальність процесу, адже члени журі висувують пропозиції, аргументуючи їх. Заперечення на будь-які пропозиції повинні бути аргументовані.

Репрезентативність як характерна особливість громадського журі полягає в тому, що склад групи підбирається так, щоб у ній були представлені різні соціально-демографічні групи в пропорціях, а також різні зацікавлені групи щодо розглянутої проблеми. Репрезентативністю досягається представництво інтересів, що замінює загальність участі, а це забезпечує суттєву дискусію. Однак, існує проблема в спробах зацікавити громадськість в ситуації, коли обговорювана проблема не сприймається населенням як безпосередня загроза особистим інтересам. Таким чином, досить важко знайти у випадковій вибірці мотивованих добровольців, готових витратити 4-5 днів на вивчення документів, відвідування лекцій експертів та участь в дискусіях, і взяти на себе відповідальність за надання рекомендацій. А. Карпов стверджує, що альтернативою громадським журі з випадковою вибіркою громадян є громадські слухання, які виступають в якості учасників, які визнають свою громадянську відповідальність і лідерську позицію [9, с. 115].

**Висновок.** Отже, деліберативна демократія здійснюється за рахунок спеціальних механізмів у формальній політичній сфері та деяких механізмів, що здатні переходити з неформальної сфери до формальної. Ці механізми можна визначити як санкціоновані або закріплені державою деліберативні практики, за допомогою яких відбувається діалог влади та інститутів громадянського суспільства з метою формування громадської думки й політичної волі та подальшої реалізації їх у політиці. Дані механізми в силу своїх особливостей здійснюють значний вплив на розвиток громадського суспільства.

## Список літератури:

1. Хелд Д. Модели демократии. Москва : Издательский дом «Дело» РАНХиГС, 2014. 544 с.
2. Зайцев А.В. Делиберативная демократия как институциональный диалог власти и гражданского общества. *ВВ: Проблемы общества и политики*. 2013. № 5. С. 29–44.
3. Зайцев А.В. Делиберативная демократия, диалог и их место в конstellляции дискурса публичной политики. *Научные ведомости БГУ. Серия: История. Политология. Экономика. Информатика*. 2013. № 15. С. 147–154.

4. Parkinson J. *Deliberating in the Real World*. Oxford university press. 2006. 220 p.
5. National Issues Forums. URL: <http://www.nifi.org> (дата звернення: 20.09.2019).
6. Даль Р. Демократия и ее критики. Под ред. М.В. Ильина. Москва : «РОССПЭН», 2003. 576 с.
7. Даль Р. Проблемы гражданской компетентности. *Русский журнал*. 1977. URL: <http://old.russ.ru/antolog/predely/1/dem2-3.htm>
8. Руденко В. Консультативные общественные советы: особенности организации и деятельности. *Государство и гражданское общество: практика эффективного взаимодействия*. Минск : ФУАинформ, 2009. С. 162–173.
9. Корноушкин А.Б. Гражданские жюри как форма совещательной демократии: сущность и необходимость институализации. *Государство и право: теория и практика: материалы Междунар. науч. конф. (г. Челябинск, апрель 2011 г.)*. Челябинск : Два комсомольца, 2011. С. 112–127.
10. French D., Laver M. Participation Bias, Durable Opinion Shifts and Sabotage through Withdrawal in Citizens' Juries. *Political studies*: 2009. Vol. 57. P. 422–450.
11. Citizens Jury Handbook. Updated & Revised. The Jefferson Center, 2004. P. 68.

## References:

1. Kheld, D. (2014). Modeli demokratii [Democracy Models]. Moskva : Izdatel'skiy dom «Delo» RANKhiGS. (in Russian)
2. Zaytsev, A.V. (2013). Deliberativnaya demokratiya kak institutsional'nyy dialog vlasti i grazhdanskogo obshchestva [Deliberative democracy as an institutional dialogue between government and civil society]. *NB: Problemy obshchestva i politiki*, no 5, pp. 29–44. (in Russian)
3. Zaytsev, A.V. (2013). Deliberativnaya demokratiya, dialog i ikh mesto v konstellyatsii diskursa publichnoy politiki [Deliberative democracy, dialogue and their place in the constellation of public policy discourse]. *Nauchnye vedomosti BGU. Seriya: Istoriya. Politologiya. Ekonomika. Informatika*, no 15, pp. 147–154. (in Russian)
4. Parkinson, J. (2006). *Deliberating in the Real World*. Oxford university press.
5. National Issues Forums. URL: <http://www.nifi.org> (accessed: 20.09.2019).
6. Dal', R. (2003). Demokratiya i ee kritiki [Democracy and its critics]. Pod red. M.V. Il'ina. Moskva : «ROSSPEN». (in Russian)
7. Dal', R. (1977). Problemy grazhdanskoy kompetentnosti [Civil Competency Issues]. *Russkiy zhurnal*. URL: <http://old.russ.ru/antolog/predely/1/dem2-3.htm>
8. Rudenko, V. (2009). Konsul'tativnye obshchestvennye sovety: osobennosti organizatsii i deyatel'nosti [Advisory public councils: features of organization and activities]. *Gosudarstvo i grazhdanskoe obshchestvo: praktika effektivnogo vzaimodeystviya*. Minsk : FUAinform. (in Russian)
9. Kornoushkin, A.B. (2011). Grazhdanskie zhyuri kak forma soveshchatel'noy demokratii: sushchnost' i neobkhodimost' institualizatsii [Citizen juries as a form of deliberative democracy: the nature and necessity of institutionalization]. *Gosudarstvo i pravo: teoriya i praktika: materialy Mezhdunar. nauch. konf. (g. Chelyabinsk, aprel' 2011 g.)*. Chelyabinsk: Dva komsomol'tsa. (in Russian)
10. French, D., & Laver, M. (2009). Participation Bias, Durable Opinion Shifts and Sabotage through Withdrawal in Citizens' Juries. *Political studies*. Vol. 57. P. 422–450.
11. Citizens Jury Handbook. Updated & Revised. The Jefferson Center, 2004.